

Kinga Pietrasik-Kulińska
Dorota Szuba

Kształtowanie kompetencji społecznych i obywatelskich we wczesnoszkolnej edukacji przyrodniczej

- ✓ Kompetencje społeczne i obywatelskie
- ✓ Otwarte formy nauczania
- ✓ Metody i techniki stosowane w otwartych formach nauczania
- ✓ Propozycje wykorzystania otwartych form nauczania w kształtowaniu kompetencji społecznych i obywatelskich

Recenzja
dr Danuta Kitowska

Analiza merytoryczna
dr Joanna Borgensztajn

Redakcja językowa i korekta
Anna Wawryszuk

Projekt graficzny, projekt okładki
Wojciech Romerowicz, ORE

Skład i redakcja techniczna
Grzegorz Dębiński

Projekt motywu graficznego „Szkoły ćwiczeń”
Aneta Witecka

ISBN 978-83-65967-46-6 (Zestawy materiałów dla nauczycieli szkół ćwiczeń – przyroda)

ISBN 978-83-65967-52-7 (Zestaw 2: Przedszkolna i wczesnoszkolna edukacja przyrodnicza we wszechstronnym rozwoju dziecka młodszego)

ISBN 978-83-65967-56-5 (Zeszyt 4: Kształtowanie kompetencji społecznych i obywatelskich we wczesnoszkolnej edukacji przyrodniczej)

Warszawa 2017
Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
www.ore.edu.pl

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach wolnej licencji Creative Commons – Użycie niekomercyjne 3.0 Polska (CC-BY-NC).

Spis treści

Wstęp	3
Kompetencje społeczne i obywatelskie	4
Kompetencje społeczne	4
Kompetencje obywatelskie	5
Kompetencje społeczne i obywatelskie oczekiwane od uczniów na koniec pierwszego etapu edukacyjnego	6
Otwarte formy nauczania	7
Metody i techniki stosowane w otwartych formach nauczania	9
Plan tygodniowy	10
Stacje dydaktyczne	13
Praca swobodna	17
Metoda projektu	19
Propozycje wykorzystania otwartych form nauczania w kształtowaniu kompetencji społecznych i obywatelskich	19
Moja ojczyzna	19
Bibliografia	25
Spis ilustracji	25

Wstęp

Od początku edukacji szkolnej prowadzone jest kształcenie i wychowanie, które sprzyja rozwijaniu postaw obywatelskich, patriotycznych i społecznych uczniów. Zadanie szkoły to wzmacnianie poczucia tożsamości narodowej, przywiązania do historii i tradycji narodowych, przygotowanie i zachęcanie do podejmowania działań na rzecz środowiska szkolnego i lokalnego, w tym do angażowania się w akcje społeczne i charytatywne. Szkoła dba o wychowanie dzieci i młodzieży w duchu akceptacji i szacunku dla drugiego człowieka.

Według rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego kształcenie ogólne w szkole podstawowej ma na celu m.in.

- wprowadzanie uczniów w świat wartości, w tym ofiarności, współpracy, solidarności, altruizmu, patriotyzmu i szacunku dla tradycji, wskazywanie wzorców postępowania i budowanie relacji społecznych, sprzyjających bezpiecznemu rozwojowi ucznia (rodzina, przyjaciele);
- wzmacnianie poczucia tożsamości indywidualnej, kulturowej, narodowej, regionalnej i etnicznej;
- formowanie u uczniów poczucia godności własnej i szacunku dla godności innych osób;
- kształtowanie postawy otwartej wobec świata i innych ludzi, aktywności w życiu społecznym oraz odpowiedzialności za zbiorowość.

Najważniejsze umiejętności rozwijane w ramach kształcenia ogólnego w szkole podstawowej w zakresie kształtowania kompetencji społecznych i obywatelskich to:

- praca w zespole i społeczna aktywność;
- aktywny udział w życiu kulturalnym szkoły, środowiska lokalnego oraz kraju.

W czwartym zeszycie niniejszego zestawu, który oddajemy w ręce czytelników: metodyków, nauczycieli oraz innych osób związanych z procesem kształcenia przyrodniczego na etapie kształcenia przedszkolnego, omówimy wybrane metody dydaktyczne i ich praktyczne zastosowanie w obszarze kształtowania kompetencji społecznych i obywatelskich we wczesnoszkolnej edukacji przyrodniczej.

Kompetencje społeczne i obywatelskie

Jedną z kluczowych kompetencji rozwijanych w procesie edukacyjnym i wychowawczym są kompetencje społeczne i obywatelskie. Mają one duże znaczenie dla rozwoju młodego człowieka oraz przygotowują go do prawidłowego funkcjonowania w dorosłym życiu, w zmieniających się warunkach społecznych, politycznych i zawodowych.

Kompetencje społeczne

Współczesne społeczeństwa są mobilne w wielu różnych aspektach:

- społecznym – osoby zmieniają otoczenie, w którym się wychowywały lub funkcjonowały przez dłuższy czas;
- geograficznym – osoby w ciągu swojego życia wielokrotnie zmieniają miejsce pobytu;
- intelektualnym – osoby są otwarte na różnego typu poglądy i skłonne do zmiany swoich dotychczasowych opinii;
- zawodowym – osoby przynajmniej kilka razy zmieniają profesję, gdyż trudno obecnie zdobyć jeden zawód na całe życie.

Globalizacja współczesnego społeczeństwa i jego wielokulturowość sprawia, że nawet wśród najmłodszych dzieci zwiększa się różnorodność i intensywność kontaktów, sięgających często poza granice kraju. Dzięki silnym ruchom migracyjnym nasze otoczenie wypełnione jest ludźmi o różnych zwyczajach i wyznaniach. Wzbogaca to naszą kulturę, a równocześnie

wymaga otwartości na innych oraz umiejętności komunikacyjnych. Wpływa to silnie na indywidualizację jednostek, co z drugiej strony oznacza osłabienie dawnych form społecznych, takich jak klasy społeczne, rodzina, wspólnoty sąsiedzkie.

W odniesieniu do opisanych wyżej przemian społeczeństw na najważniejsze kompetencje społeczne składają się:

- postępowanie zgodnie z regułami zachowania ogólnie przyjętymi w różnych społeczeństwach i środowiskach (np. w szkole, w urzędzie, w instytucjach użyteczności publicznej);
- rozumienie i stosowanie się do zasad równości płci i niedyskryminowania innych ludzi;
- umiejętność porozumiewania się w różnych środowiskach z osobami o różnym pochodzeniu, różnych zainteresowaniach, różnych poglądach;
- wykazywanie się tolerancją i poszanowaniem odmiennych punktów widzenia;
- otwartość na współpracę i umiejętność wypracowania kompromisu.

Kompetencje obywatelskie

Kształtowanie kompetencji obywatelskich powinno się odbywać już od najmłodszych lat dziecka. Jakość współczesnej demokracji obywatelskiej zależy od tego, w jaki sposób wychowamy dzieci – przyszłych pełnoletnich obywateli, i w jaki sposób będą oni uczestniczyć, angażować się i współdecydować o sprawach publicznych. Udział w życiu publicznym nie

ogranicza się bowiem do uczestnictwa w wyborach przedstawicieli władzy, lecz jest to także udział w debatach, konsultacjach, głosowaniach, inicjowaniu projektów, realizacji oddolnych inicjatyw. Współczesne obywatelstwo rozwija się w dwóch kierunkach:

- różnorodności – dotyczy wielości sfer, w jakich obywatelstwo się realizuje; polityczny wymiar obywatelstwa jest uzupełniany przez gospodarczy, przemysłowy, społeczny i kulturowy;
- wielopoziomowości – odnosi się do lokalnych, globalnych, regionalnych poziomów integracji społecznej, chociaż nadal najbardziej powiązane jest z poziomem narodowym.

Kompetencje społeczne i obywatelskie oczekiwane od uczniów na koniec pierwszego etapu edukacyjnego

Według rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego uczeń na koniec pierwszego etapu edukacyjnego z zakresu edukacji społecznej powinien mieć następujące osiągnięcia w zakresie rozumienia środowiska społecznego:

1. identyfikuje się z grupą społeczną, do której należy: rodzina, klasa w szkole, drużyna sportowa, społeczność lokalna, naród; respektuje normy i reguły postępowania w tych grupach;
2. wyjaśnia, iż wszyscy ludzie mają prawa i obowiązki, wymienia własne prawa i obowiązki, przestrzega ich i stosuje je w codziennym życiu;
3. przyjmuje konsekwencje swojego uczestnictwa w grupie i własnego w niej postępowania w odniesieniu do przyjętych norm i zasad;
4. ocenia swoje postępowanie i innych osób, odnosząc się do poznanych wartości, takich jak: godność, honor, sprawiedliwość, obowiązkowość, odpowiedzialność, przyjaźń, życzliwość, umiar, powściągliwość, pomoc, zadośćuczynienie, przeproszenie, uznanie, uczciwość, wdzięczność oraz inne, respektowane przez środowisko szkolne;
5. przedstawia siebie i grupę, do której należy, zapisuje swój adres, adres szkoły, zawód i miejsce pracy rodziców; posługuje się danymi osobistymi wyłącznie w sytuacjach bezpiecznych dla siebie i reprezentowanych osób; jest powściągliwy w używaniu takich danych w sytuacjach nowych i wirtualnych;
6. rozpoznaje i nazywa wybrane grupy społeczne, do których nie należy, a które wzbudzają jego zainteresowanie, np. drużyny i kluby sportowe, zespoły artystyczne, a także inne narodowości;
7. opowiada ciekawostki historyczne dotyczące regionu, kraju, wyróżniając w nich postaci fikcyjne i realne;
8. stosuje pojęcia: porozumienie, umowa; uczestniczy w wyborach samorządu uczniowskiego w klasie, w szkole; wymienia przykłady powstałych w efekcie porozumień i umów grup społecznych, np. stowarzyszenia pomocy chorym i niepełnosprawnym dzieciom, organizacje ekologiczne, a także stowarzyszenia dużych grup społecznych, jak miasta i państwa czy Unia Europejska;

9. szanuje zwyczaje i tradycje różnych grup społecznych i narodów, przedstawia i porównuje zwyczaje ludzi, np. dotyczące świąt w różnych regionach Polski, a także w różnych krajach;
10. wykorzystuje pracę zespołową w procesie uczenia się, w tym przyjmując rolę lidera zespołu, i komunikuje się za pomocą nowych technologii.

Otwarte formy nauczania

Proces kształcenia przy użyciu otwartych form nauczania nastawiony jest na uczenie się przez odkrywanie, ukierunkowanie na działanie, rozwiązywanie problemów, samodzielną pracę. **Strategia otwartego nauczania** to zbiór różnorodnych metod i technik, które umożliwiają odejście w uczeniu od tradycyjnych metod podających w nauczaniu. W jej założeniu uczeń odgrywa centralną rolę. W dużym stopniu sam ma planować, wybierać i przeprowadzać etapy uczenia się, a w wypadku całkowicie otwartego nauczania decyduje samodzielnie. Dziecko dzięki podejmowanym decyzjom rozwija swoją samodzielność, poznaje i stosuje różnorodne formy wykonywania zaplanowanych prac, rozwija swoje kompetencje społeczne, uczy się współpracy z innymi.

Do zadań nauczyciela należy zapewnienie uczniowi odpowiednich warunków do działania. Nauczyciel, pozwalając dziecku na swobodę działania, poznaje jego potrzeby, zainteresowania, zdolności i umiejętności.

Strategia ta implikuje zmianę w klasycznym podejściu do relacji uczeń–nauczyciel, nadaje nowe znaczenie pojęciu kształcenia, jak również zmienia jego organizację.

Otwarte formy nauczania wpisują się w nurt konstruktywizmu tworzony przez J. Piageta, L. Wygotskiego, J.S. Brunera. Nauczyciel z jednej strony akceptuje autonomię uczniów, ich sposób rozumienia zjawisk i podchodzenia do rozwiązywania zagadnień, z drugiej strony pełni rolę inspiratora, stwarza atmosferę popychającą uczniów do działania i angażowania się w proces kształcenia. Od strony praktycznej sięga się tu po metody i techniki rozwijane przez J. Deweya, C. Freineta, M. Montessori.

Aby uczeń mógł rozwinąć w sobie kompetencje społeczne i obywatelskie, należy od najmłodszych lat rozwijać jego zainteresowania, podsycać zapał i uczyć stawiać pytania, a ewentualne błędy traktować jako nieodzowną część procesu uczenia się. W edukacji przyrodniczej w nauczaniu zintegrowanym ważne jest, żeby stawiane przed uczniem zagadnienia i problemy były na tyle trudne, by stanowiły wyzwanie i uczeń chciał się nimi zajmować, zdobywając niejako przy okazji nowe umiejętności. Nie powinny być jednak za trudne, ponieważ spowodują u niego zniechęcenie do pracy i brak wiary we własne siły. W celu uatrakcyjnienia i wzbogacania zajęć z zakresu przyrodniczego nauczyciel może organizować wyjścia plenerowe do parku, do ogrodu botanicznego, do lasu, do muzeów, do ZOO. Nauczyciel powinien też wykorzystać tego typu zajęcia do kształtowania u ucznia pożądanych zachowań społecznych (np. w trakcie wycieczki). Mogą one również służyć kształtowaniu poszanowania wobec roślin i zwierząt, co niejako łączy się z poszanowaniem ludzi reprezentujących inną kulturę, język itp. U podłoża jakiegokolwiek szacunku zawsze leży pewnego rodzaju wrażliwość, którą należy w dziecku rozbudzić i odpowiednio kształtować. Oprócz tego dobrym sposobem jest stosowanie elementów strategii otwartych form nauczania. Jest to sprawdzony sposób nie tylko na zaangażowanie uczniów, ale daje możliwość różnicowania nauczania ze względu na ich możliwości i kompetencje, co

uwzględnia różnorodne potrzeby uczniów w klasie. Wymaga często od nauczyciela dużego wysiłku organizacyjnego, a także wymusza na nim potrzebę ustawicznego samokształcenia oraz umiejętnego oceniania dokonań uczniów.

Najczęściej w kształceniu w szkołach tradycyjnych stosuje się **strategie częściowego otwarcia nauczania**, które łączą elementy nauczania podającego z technikami aktywizującymi. O tym, która strategia zostanie zastosowana, decyduje nauczyciel znający swoich uczniów i ich potrzeby.

Cechy nauczania otwartego

- nowoczesna forma komunikacji na osi uczeń–nauczyciel (nauczyciel staje się partnerem ucznia);
- uczenie się jako proces, za który uczeń staje się odpowiedzialny, (konstruktywizm);
- kompleksowość uczenia się;
- uczenie skierowane na działanie;
- uczenie przez odkrywanie (różne formy pracy, zróżnicowane tempo uczenia się);
- motywacja i aktywizowanie uczniów.

Kierunki otwarcia nauczania

- metodyczny – nauczanie umożliwiające różnicowanie ze względu na predyspozycje, tempo i styl uczenia się ucznia;
- dydaktyczny – uczniowie mają możliwość decyzji o poziomie uczenia się,
- wychowawczy – uczniowie decydują (częściowo) o swojej pracy (wykonanych zadaniach).

Metody i techniki stosowane w otwartych formach nauczania

Zaproponowane strategie (zarówno jeśli chodzi o nauczanie częściowo otwarte, jak i otwarte) mogą przy okazji realizacji treści przedmiotowych służyć kształceniu kompetencji społecznych, związanych np. z pracą w grupie lub relacją nauczyciel–uczeń (umiejętność przyjęcia na siebie obowiązków wynikających z roli ucznia i odpowiedzialności za realizację zadań wynikających z przyjętej strategii).

Do otwartych form nauczania zalicza się m.in.

- plan tygodniowy;
- metodę stacji dydaktycznych;
- kółka zainteresowań;
- warsztaty;
- pozaszkolne formy nauczania;
- projekty przedmiotowe lub interdyscyplinarne;
- pracę swobodną.

Poniżej zostaną omówione niektóre z nich.

Plan tygodniowy

Plan tygodniowy może odnosić się wyłącznie do zadań domowych lub do całości materiału przerabianego na zajęciach z zadaniami domowymi włącznie.

Tradycyjne zadania domowe nauczyciel zadaje uczniom wraz ze szczegółowymi wskazówkami: co, jak i na kiedy ma być zrobione. Przeważa tu założenie, że uczniowie mają zrobić te same zadania, ewentualne różnicowanie poziomu jest niewielkie. Terminy oddania zadań są krótkie, z reguły z dnia na dzień. W takim wypadku główną motywacją do odrabiania prac domowych jest perspektywa pochwały lub nagany otrzymywanej od nauczyciela w formie słownej lub pisemnej. Ogranicza to przestrzeń działania uczniów. Często pracują tylko dlatego, że tego oczekuje od nich system szkolny, a niekoniecznie ze względu na wewnętrzną motywację i zaangażowanie.

Plan tygodniowy może tę sytuację odmienić. Uczniowie sami decydują o podziale swojego czasu przeznaczanego na naukę, dzięki temu kształcą umiejętności planowania i odpowiedzialności za własne decyzje. Nauczyciel ma większe możliwości do zróżnicowania poziomu zadań. Wzrasta motywacja i zaangażowanie uczniów, mają oni również czas

na refleksje i możliwość spojrzenia na przekrój materiału, powrót do tego, co nie do końca zostało zrozumiane.

Taki sposób pracy nie oznacza jednak, że mają zmienić się cele dydaktyczne lub system ewaluacji wykonanej pracy. Zmienia się jednak struktura zajęć oraz rola nauczyciela. Przechodzi on od roli typowego przewodnika do roli osoby towarzyszącej uczniowi w procesie uczenia. Plan tygodniowy opiera się na założeniu, że tempo robienia postępów przez uczniów jest zróżnicowane, a nie każdy z nich potrafi rozwiązać to samo zadanie. Dzięki niemu każdy uczeń może pracować we własnym rytmie, na poziomie odpowiadającym jego kompetencjom. Na początku tygodnia uczniowie otrzymują plan na nadchodzący tydzień, w klasach młodszych często obejmujący również oprócz przyrody treści innych dziedzin obowiązujących w nauczaniu zintegrowanym. Plan tygodniowy może być układany odgórnie przez nauczyciela lub być efektem wspólnej dyskusji i ustaleń pomiędzy nauczycielem i klasą.

Plany tygodniowe mogą mieć formę zamkniętą lub otwartą.

Forma zamknięta – wszystkie zadania zawarte w planie mają być wykonane. Uczeń może dokonać wyboru kolejności i czasu wykonania zadań, ewentualnie formy pracy – czy będzie robił je indywidualnie, w parach czy grupowo.

Forma otwarta – nauczyciel różnicuje poziom zadań do wykonania przez uczniów na zadania obowiązkowe i dodatkowe (o wyższym poziomie trudności, o charakterze problemowym itp.). Zadania obowiązkowe mają być wykonane przez wszystkich uczniów (podział pracy i czasu jak w formie zamkniętej należy do ucznia), w zakresie zadań dodatkowych dzieci same oceniają, czy chcą i czy są w stanie je rozwiązać.

Na poziomie zadań obowiązkowych warto dać uczniom szansę na skorzystanie z zadań dodatkowych, które dają możliwość przećwiczenia tych zagadnień, w których nie czują się oni jeszcze pewnie. Uczeń sam orientuje się na podstawie karty nabytych umiejętności (Rys. 1), co już potrafi, a co wymaga pogłębienia wiedzy. Zadania te poświęcone są tym treściom programowym, które uczeń ma opanować w określonym czasie. Uczniowie zdolniejsi mogą je pomijać, gdyż dla nich oznacza to robienie ciągle tego samego, i mogą przejść od razu do zadań dodatkowych.

Praca za pomocą planu tygodniowego jest dla nauczyciela pracochłonna, ale ma niewątpliwe zalety dla ucznia:

- zadania są na zróżnicowanym poziomie;
- uczeń może je wykonywać za pomocą różnych form pracy (indywidualnie, parami, grupowo);
- uczniowie przejmują planowanie swojej pracy, uczą się samodzielności i odpowiedzialności za uczenie się;
- nauczyciel ma więcej możliwości do obserwacji i pracy indywidualnej z uczniem.

Warto tę formę pracy szczegółowo omówić z rodzicami uczniów, przybliżyć im zalety kształcenia z udziałem planu tygodniowego. Plan tygodniowy najczęściej kojarzony jest z młodszymi klasami szkolnymi, ale bez kłopotu daje się zastosować w klasach wyższych.

Formularze dla planu tygodniowego zawierają:

- definicję tygodnia (numer i/lub daty od – do);
- datę;
- imię i nazwisko;
- klasę;
- czas poświęcony na dane zagadnienie;
- metodę pracy;
- oznaczenia dla zadań obowiązkowych i dodatkowych;
- wskazówki dotyczące materiałów do wykorzystania;
- kolumnę, w której dziecko oznacza poziom nabytych umiejętności lub liczbę wykonanych zadań;
- miejsce na komentarz nauczyciela i ewentualne informacje dla rodziców;
- miejsce na ocenę planu przez ucznia itp.

Przykładowa karta nabytych umiejętności

Imię i nazwisko:		Tydzień nr : od do			
Zadania	Gdzie?	Umiem i rozumiem			Kontrola (nauczyciel)
		słabo 	średnio 	dobrze 	
Rozróżnij gatunki zwierząt żyjących na lądzie, w wodzie i w powietrzu	Podręcznik s. 7 Zad. 1, 3, 8*, 10*** Zeszyt ćwiczeń s. 10 Zad. 4, 5, 6*, 7*				
Przeczytaj tekst o zwierzętach	Podręcznik s. 9				
Uzupełnij teksty	Karta pracy 1 i 2				
Wykonaj rysunek zwierzęcia na podstawie przeczytanego wiersza	Zeszyt ćwiczeń s. 12				
Zadania nadobowiązkowe: * trudne ** trudniejsze *** bardzo trudne	Zadania były dla mnie: łatwe / wymagające wysiłku / za trudne				

Poniżej przedstawiamy przykład formularza planu tygodniowego z zakresu edukacji przyrodniczej.

Uczniowie wybierają sami, kiedy chcą wykonywać dane zadania. Plan może dotyczyć całego tygodnia nauki w szkole wraz z zadaniami domowymi lub odnosić się tylko do zadań domowych.

Plan tygodniowy				
Imię i nazwisko:			Klasa:	
Przedmiot:		Tydzień nr : od do		
P – podręcznik, Ćw – ćwiczenia, KP – karta pracy				
Nr.	Materiały	Zadanie przeciętnie wymaga:	Zadanie wykonane dnia:	Samokontrola dokonana dnia:
Zadania obowiązkowe				
Z1	P s. 9, Zad. 1	5 – 10 min		
Z2	P s. 9, Zad. 2, 3, 4	15 – 20 min		
Z3	P s. 12, Zad. 3	10 – 15 min		
Z4	KP nr 1	10 min		
Z5	Ćw s. 14, Zad. 1	5 – 10 min		
Zadania nadobowiązkowe				
ZN 1	P s. 20, Zad. 2	10 – 15 min		
ZN 2	P s. 20, Zad. 4	10 – 15 min		
ZN 3	Ćw s. 15, Zad. 7, 8	10 – 15 min		
ZN 4	P s. 21, Zad. 6	10 – 15 min		
Plan wykonany w całości dnia:				
Podpis ucznia:				
Podpis rodziców:				
Komentarz nauczyciela:				

Stacje dydaktyczne

Metoda stacji dydaktycznych jest zorientowana na treści nauczania. Uczenie się za pomocą tej metody można porównać do zajęć sportowych, gdzie uczeń kolejno wykonuje przy przygotowanych wcześniej przez nauczyciela stanowiskach ćwiczenia wymagające konkretnych działań i rozwijające różnorodne umiejętności.

W metodzie stacji dydaktycznej po stronie nauczyciela leży przygotowanie zadań i materiałów na poszczególne stacje. Uczniowie samodzielnie rozwiązują zadania, nauczyciel natomiast ich obserwuje, w razie potrzeby służy radą lub pomaga ustrukturyzować otrzymane przez uczniów wyniki. Przed rozpoczęciem pracy nauczyciel dokonuje wprowadzenia do tematu i omawia krótko poszczególne stacje dydaktyczne. Opisuje, w jaki sposób uczniowie mają wykonywać poszczególne zadania.

Kontrola wykonanych zadań odbywa się przez porównywanie wyników z rezultatami innych uczniów/zespołów uczniowskich za pomocą kart zawierających rozwiązania problemów lub bezpośrednio przez nauczyciela. Kolejność stacji zadaniowych zależy od inwencji nauczyciela i założonych przez niego celów dydaktycznych. Stacje mogą być zupełnie niezależne, częściowo ze sobą powiązane lub stanowić krąg zadaniowy. Na każdej stacji istnieje możliwość różnicowania poziomów zadań.

Uczniowie podczas wykonywania zadań poruszają się swobodnie po klasie, mogą dyskutować, tworzyć grupy i porównywać wyniki. Nie oznacza to jednak, że nie mają pracować w skupieniu. Dyskusje i rozmowy powinny być tak prowadzone, by nie przeszkadzało to pozostałym uczestnikom. Uczniowie dzięki takiej formie pracy rozwijają swoje kompetencje społeczne, m.in. postępowanie zgodnie z regułami zachowania ogólnie przyjętymi w różnych społeczeństwach i środowiskach (np. w szkole, w urzędzie, w instytucjach użyteczności publicznej), umiejętności komunikacyjne i otwartość na współpracę.

Stacje przypisane są zwykle do konkretnego miejsca i tam pozostają, uczniowie zmieniają swoje położenie.

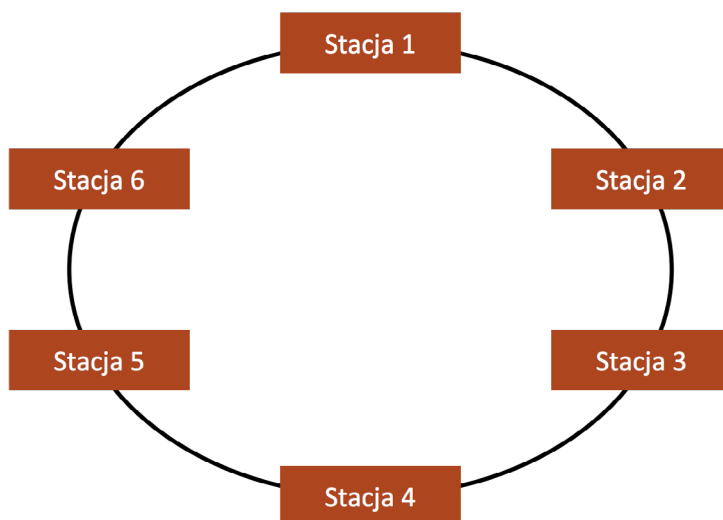
Metoda stacji dydaktycznej:

- stawia ucznia na pierwszym planie;
- pobudza aktywność uczniów w procesie uczenia się;
- wspomaga uczniów słabszych przez wspólną pracę z uczniami zdolniejszymi;
- uczy współpracy w grupie;
- daje poczucie przynależności do grupy;
- kształtuje kompetencje komunikacyjne i społeczne;
- daje nauczycielowi możliwość różnicowania poziomów zadań.

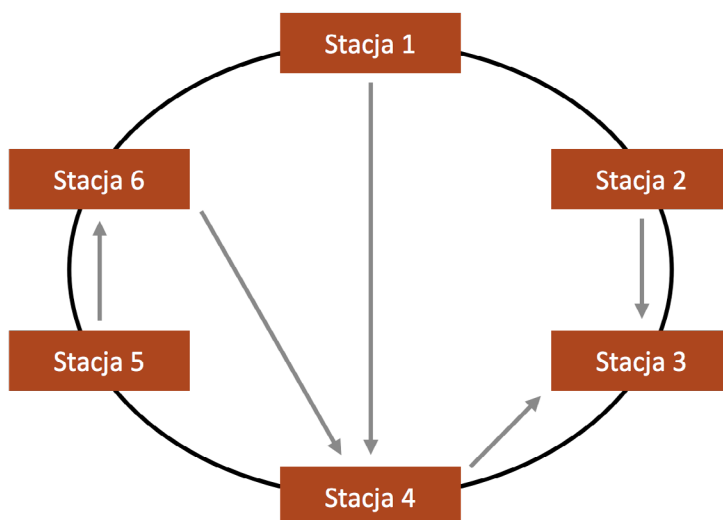
Występują różne scenariusze pracy przy stacjach (Rys. 1, 2, 3, 4 prezentują ich przebieg):

- stacje równorzędne – materiał dostępny na stacjach jest na podobnym poziomie, uczniowie sami wybierają kolejność pracy;

Rys. 1. Dowolny przebieg pracy

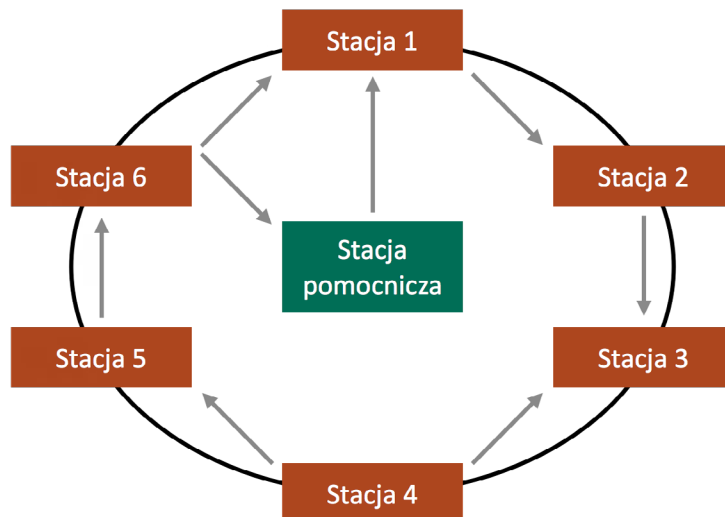
- stacje zależne o linearnym stopniowaniu trudności – możliwe różne scenariusze docierania do stacji wybranej jako stacja końcowa;

Rys. 2. Możliwy przebieg pracy

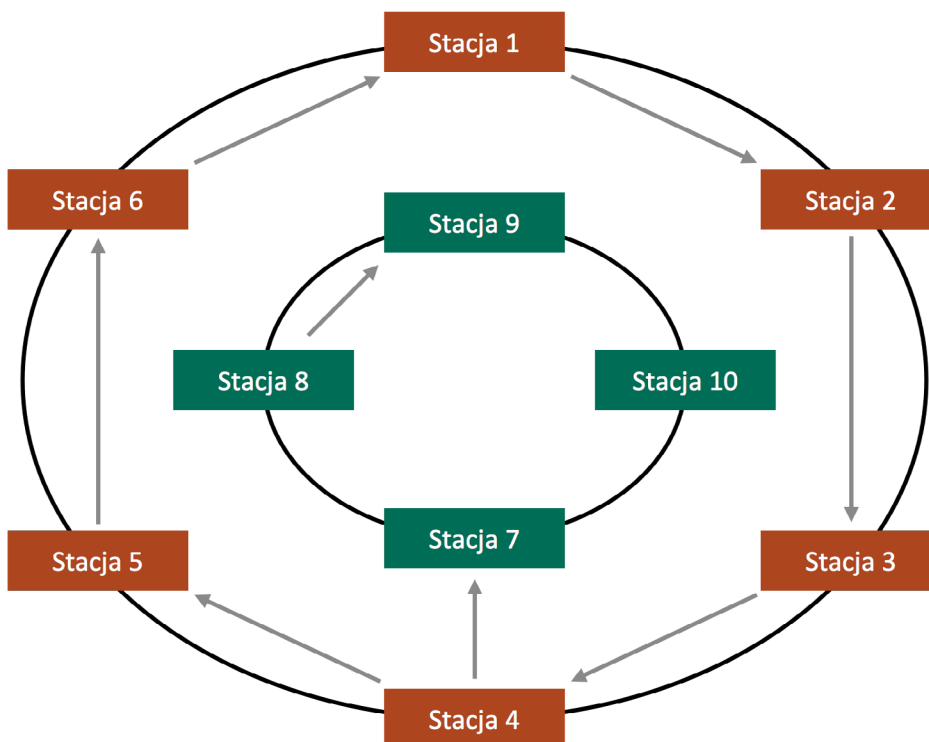

- stacje zależne o linearnym stopniowaniu trudności – dodatkowa pomoc w dotarciu do celu w postaci stacji pomocniczej;

Rys. 3. Możliwy przebieg pracy ze stacją pomocniczą

- stacje o zróżnicowanym poziomie, linearnie stopniowanie trudności na poziomie podstawowym, możliwość przejścia do poziomu wyższego lub pozostania na poziomie podstawowym; na poziomie wyższym stacje w niewielkim stopniu zależne.

Rys. 4. Możliwy przebieg pracy przy zróżnicowaniu poziomów

Praca swobodna

Praca swobodna (praca własna) nie oznacza dowolnych działań uczniów, lecz ukierunkowane uczenie się zorientowane na problemy i zagadnienia przedmiotowe, najczęściej w kontekście realnych sytuacji. Na nauczycielu spoczywa odpowiedzialność za znalezienie i przygotowanie odpowiednich materiałów, z których korzystać będą uczniowie.

Praca swobodna opiera się na założeniu, że dzieci chcą się uczyć i są w stanie robić to samodzielnie. Założenie to propaguje tezę konstruktivistyczną, mówiącą o tym, że wiedza jest aktywnie tworzona (konstruowana) przez uczącego się, a nie biernie odbierana z otoczenia (Piaget, 1966). Dlatego też metoda pracy swobodnej szczególny nacisk kładzie na samodzielność i wybór własny ucznia w kwestii materiałów i narzędzi oraz form uczenia się. Uczniowie w procesie uczenia się sami odkrywają, jakich informacji i wiedzy im brakuje, i sięgają w celu jej uzupełnienia do przerabianych wcześniej materiałów. Ich praca przez to ma charakter bardziej spiralny niż linearny.

Praca swobodna jest znana głównie z pedagogiki propagowanej przez C. Freineta lub M. Montessori. To forma pracy ściśle wpisana w dzień codzienny szkół publicznych w krajach zachodnich.

Pod pojęciem pracy swobodnej ucznia rozumiana jest faza kształcenia, podczas której uczniowie rozszerzają wiedzę z danego zagadnienia w ramach kształcenia zintegrowanego.

W klasycznym ujęciu jest to jedna lub dwie godziny wpisane na stałe w rozkładzie zajęć, podczas których uczniowie przyswajają i rozszerzają wiadomości na podstawie różnorodnych materiałów przygotowanych i udostępnionych im przez nauczyciela. Zakres działań uczniowskich jest bardzo szeroki i ograniczony jedynie tematyką. Forma tej pracy daje możliwość dużego różnicowania ze względu na poziom uczniów.

Uczniowie stawiają sobie sami cele, które chcą osiągnąć. Do nich należy decyzja, po jakie materiały sięgają, jakimi konkretnie zagadnieniami będą się zajmować, jaki czas na nie chcą poświęcić – pod warunkiem, że ich działania dotyczą wytyczonego kierunku.

Materiały do pracy swobodnej powinny być mocno zróżnicowane, tak aby pobudzały ciekawość uczniów i dawały możliwość wszechstronnego opanowania wiadomości. Każde zagadnienie musi zawierać również materiały służące do samokontroli, żeby uczeń mógł skonfrontować swoje wyniki i poznać poprawne odpowiedzi na rozpatrywane zagadnienia. Materiały są tak tworzone, by miały przejrzystą strukturę, implikowały sposób uczenia się i formę pracy (indywidualną, partnerską, grupową).

Nauczyciel w czasie pracy swobodnej uczniów jest przygotowany do pomocy w razie trudności, których uczniowie nie są w stanie sami lub przy pomocy kolegów przezwyciężyć. Pomocną bywa tu też częściowa, czasowa zamiana ról – nauczyciel pyta, a uczniowie wyjaśniają.

Celem pracy swobodnej jest nie tylko wzbogacenie stanu wiedzy uczniów, lecz nauczenie ich samodzielnej, wartościowej pracy, samodyscypliny oraz ćwiczenie umiejętności komunikacji międzyludzkiej. Umożliwia i pokazuje uczniowi drogi prowadzące do samodzielnego uczenia się, daje czas i szansę na dokonywanie autorefleksji.

Praca swobodna uczniów może być stosowana na dowolnym szczeblu edukacji. Często kojarzone są z zajęciami w edukacji wczesnoszkolnej, ale sprawdzają się również w starszych klasach. Szczególnie przydatne są takie lekcje na wyższych poziomach nauczania, gdzie uczeń staje się coraz dojrzalszy i rozważa różne aspekty studiowania lub pracy zawodowej w kontekście własnej osoby.

Praca swobodna daje uczniowi szeroki wachlarz zadań do wyboru:

- ze względu na swoje zainteresowanie lub potrzeby;
- bez wymuszonej sztucznie za pomocą ocen motywacji;
- o różnym stopniu trudności;
- nad którymi może pracować we własnym tempie;
- których wyniki może sam kontrolować;
- do których rozwiązania w szczególnych wypadkach może dobrać sobie partnerów lub dołączyć do zespołu uczniów;
- pozwala poznać granice własnych umiejętności.

Metoda projektu

Do otwartych form nauczania należy metoda projektu. Jej zaletą jest różnicowanie działań uczniowskich, co pomaga uniknąć monotonii podczas zajęć, aktywizacja uczniów i przestrzeń pozwalająca na swobodne działanie, gdzie granice wytycza ich zaangażowanie i pomysłowość.

Istota metody projektu została wyczerpująco opisana w zeszytach 1 i 2 Zestawu 6.

Metoda projektu jest znakomitym narzędziem do zastosowania w nauczaniu przyrody na etapie wczesnoszkolnym oraz rozwijania kompetencji społecznych i obywatelskich. Daje możliwość różnorodnego kształtowania przebiegu zajęć, podczas których dzieci nabywają umiejętności pracy w grupie, komunikacji i wzajemnego wspomagania się w dążeniu do osiągnięcia celu oraz dzielenia się uzyskanymi wynikami swoich działań. W ramach rozwijania kompetencji obywatelskich dzieci można tworzyć projekty, bazując na współpracy ze środowiskiem lokalnym.

Propozycje wykorzystania otwartych form nauczania w kształtowaniu kompetencji społecznych i obywatelskich

Poniżej zamieszczony jest przykład zbioru zagadnień dotyczących tematyki kształtowania kompetencji społecznych i obywatelskich we wczesnoszkolnej edukacji przyrodniczej. Mogą się one również stać częścią scenariuszy wielu zajęć.

Moja ojczyzna

Metody nauczania i formy pracy

- metoda stacji dydaktycznych równorzędnych;
- praca indywidualna lub w parach.

Pomoce dydaktyczne

Karta zadaniowa należąca do danej stacji, karty pracy znajdujące się na każdej stacji (opcjonalnie: uczniowie mogą opracowywać zadania bezpośrednio w zeszycie), karta wykonanych zadań.

Cele ogólne

- kształtowanie szacunku dla własnego państwa oraz poczucia tożsamości narodowej;
- rozwijanie u uczniów zainteresowań ojczyzną i symbolami narodowymi;
- kształtowanie postaw patriotycznych.

Przygotowanie

Nauczyciel przygotowuje np. pięć stacji dydaktycznych zawierających zadania na temat miejsca zamieszkania, kraju, kontynentu i symboli narodowych.

Stacje mają charakter równorzędny, kolejność wykonywania zadań przez uczniów jest dowolna. Ustawienie ławek w klasie powinno umożliwiać pracę kilku osób przy jednej stacji jednocześnie (np. dwa stoliki łączymy razem, miejsca dla czworga uczniów).

Karty z zadaniami można zafoliować i użyć wielokrotnie.

Uczniowie otrzymują na początku zajęć kartę zadań, na której zaznaczają wykonane zadania.

Przykładowa karta zadań

	Co zrobiłem/zrobiłam?			Zadanie było dla mnie		
	Zadanie wykonałem/ wykonałam w całości	Zadanie wykonałem/ wykonałam częściowo	Nie umiałem/ umiałam zrobić zadania	łatwe	trudne	bardzo skomplikowane
Zadanie 1						
Zadanie 2						
Zadanie 3						
Zadanie 4						
Zadanie 5						

Stacja I

Na poniższej mapie Polski zaznacz:

- położenie miejscowości, w której mieszkasz,
- położenie stolicy Polski,
- dwie najdłuższe rzeki,
- policz, ile jest w Polsce województw,
- granice z innymi państwami (każdą na inny kolor).

Źródło: [TUBS](#), licencja: CC BY-SA 3.0

Stacja II

Wypisz nazwy państw sąsiadujących z Polską. Pokoloruj mapę i flagi. Jeśli nie wiesz, jakich nazw i kolorów należy użyć, przejdź do stolika z pomocami i sprawdź na odpowiedniej planszy.

Źródło: [TUBS](https://tubs.edu.pl/), licencja: CC BY-SA 3.0

Polska graniczy z:

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.
- 7.

Stacja III

Dokończ zdania. Pamiętaj o używaniu dużych liter w nazwach i kropce na końcu zdania. Jeśli nie wiesz, co należy wpisać w puste pola, przejdź do stolika z pomocami i sprawdź na odpowiedniej planszy.

Moją ojczyzną jest

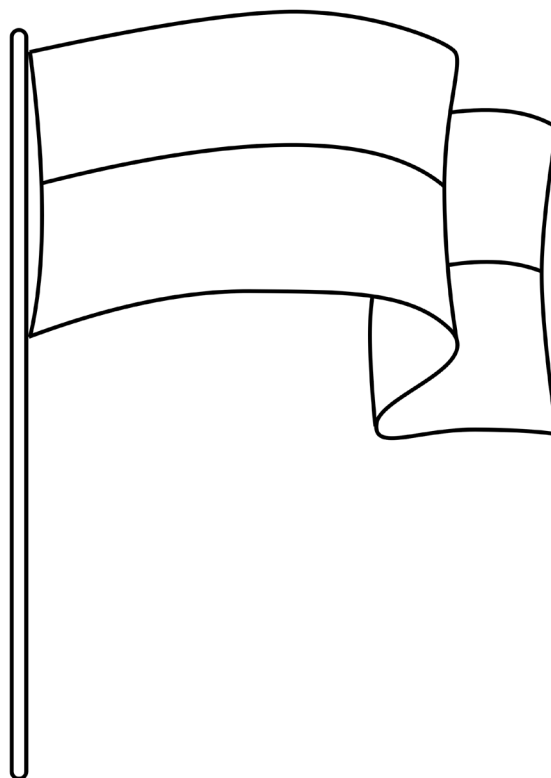
Naszym godłem narodowym jest _____ w _____ na _____ tle, z głową zwróconą w _____.

Polska flaga jest _____.

Stolicą Polski jest _____, w jej herbie znajduje się _____.

Pomaluj odpowiednimi kolorami symbole narodowe.

Stacja IV

1. Załóż słuchawki i wysłuchaj hymnu polskiego.
2. Otwórz kopertę z rozsypanką i ułóż tekst naszego hymnu narodowego. Wklej we właściwej kolejności ułożony tekst do zeszytu.
3. Przeczytaj fragment książki Małgorzaty Strzałkowskiej „*Mazurek Dąbrowskiego. Nasz hymn narodowy*” i ułóż do niego trzy pytania.

Pytanie 1.

Pytanie 2.

Pytanie 3.

4. W jakich sytuacjach wykonywany jest Mazurek Dąbrowskiego?

Odpowiedź:

Stacja V

Narysuj herb miasta stołecznego Warszawy. Jeśli nie wiesz, jak on wygląda, przejdź do stolika z pomocami i sprawdź na odpowiedniej planszy.

Bibliografia

Badegruber B., (1997), *Nauczanie otwarte w 28 krokach*, Warszawa.

Napiontek O., (b.r.), [Co to są kompetencje społeczne i obywatelskie i dlaczego są ważne?](#) [online, dostęp dn. 13.11.17, pdf. 79 kB].

Piaget J., (1966), *Studia z psychologii dziecka*, Warszawa: PWN.

[Podstawa programowa wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego](#), (b.r.), [online, dostęp dn. 13.11.2017, pdf. 3,9 MB].

Spis ilustracji

Rys. 1. Dowolny przebieg pracy	15
Rys. 2. Możliwy przebieg pracy	15
Rys. 3. Możliwy przebieg pracy ze stacją pomocniczą	16
Rys. 4. Możliwy przebieg pracy przy zróżnicowaniu poziomów	16

